

ІСТОРИЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ГЕОГРАФІЇ

УДК 910-051(477)“18/19”

DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.19.2.1>

Семен КУКУРУДЗА

ЮЛІАН ЛЕВИЦЬКИЙ – ПЕДАГОГ-ГЕОГРАФ
(до 100-річчя виходу підручника “Географія”)

Ю. Левицький – яскравий представник плеяди українських подвижників-просвітителів у Галичині на зламі XIX – XX ст. Його попередниками були такі постаті як Маркіян Шашкевич, Анатоль Вахнянин, Іван Франко та інші відомі особистості. Науково-педагогічна діяльність Ю. Левицького збігається з періодом, коли в українських гімназіях й учительських семінаріях Галичини праця Роман Заклинський, Яків Миколаєвич, Степан Рудницький та інші знані педагоги-географи. Життєпис, творча й педагогічна діяльність Юліана Левицького, на відміну від його брата, відомого математика Володимира Левицького, до цього часу залишаються мало дослідженими.

Ключові слова: педагог, географ, історик – Юліан Левицький, підручник “Географія”, професор, директор, гімназія, Тернопіль, Львів.

Постановка проблеми. Виховати патріотичну націю в умовах багатонаціональної монархії – справа надзвичайно складна й довготривала. В умовах Австро-Угорщини цей процес почався з часу затвердження шкільного закону 1805 р., згідно з яким національним меншинам дозволялося навчання в школах рідною мовою. Для українців Галичини це був шанс, яким вони скористалися, утворивши народні школи. Для шкіл потрібні були вчителі, а для підготовки вчителів – професори. Саме таким чином відбувалося просвітництво і самоусвідомлення української нації. У цьому процесі пріоритетна функція належала вчителеві й гімназійному професорові. Юліан Левицький – відомий викладач, і директор гімназій у Львові й Тернополі.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Про Ю. Левицького, як географа й педагога вперше згадано в публікаціях: Герцюка Д. Д. (1994, 2016), Кукурудзи С.І, Трохимчука С.В. (1995), Кукурудзи С., Турчинської О. (2008), Штойка П. (2018) та ін. У цих розвідках висвітлено окремі штрихи науково-педагогічної та громадської діяльності Ю. Левицького. Ми прагнемо за сучасними публікаціями і джерелами столітньої давності, всебічно схарактеризувати особистість Ю. Левицького як гімназійного професора й організатора освітнього процесу в Галичині.

Мета дослідження. Кожна наукова галузь є продуцентом діяльності суб'єкта або групи суб'єктів – кафедри, інституту, наукової школи. З огляду на це, виникнення, розвиток і становлення науки загалом і наукової галузі зокрема (географії, педагогіки та ін.) завжди пов'язане з іменами вчених, які пожертвували часткою свого життя, а іноді й самим життям заради науки (приклади – Григорій Величко, Степан Рудницький). Тому аналіз, самоаналіз

(рефлексія) науки надзвичайно корисні для того, щоб осмислити й оцінити зроблене попередніми поколіннями, зрозуміти спосіб їхнього мислення, допущені помилки, а головне – продовжити пошуки нового знання.

Виклад основного матеріалу. На початку XXI ст. важко здивувати будь-кого виходом у світ підручника з певної галузі науки, а тим більше з географії. Адже тепер в Україні публікуються сотні географічних монографій, підручників і посібників для ВНЗ, карт, словників, рідше – атласів й енциклопедій. Так, за останні десятиріччя видано такі фундаментальні праці як Географічна енциклопедія України (ГЕУ) в 3-х т. (1989-1993), Національний атлас України (2007), підручники професорів М. Гродзинського, Г. Денисика, І. Ковальчука, С. Кукурудзи, О. Топчієва, Л. Царика, О. Шабля та багатьох інших. Чимало підручників і навчальних посібників опубліковано для учнів загальноосвітніх шкіл, які на конкурсній основі рекомендуються до друку і поширюються державою для учнів усіх класів.

А яка ситуація з підручниками була в Україні 100 років тому? В Наддніпрянській Україні про україномовні підручники тоді не могло бути й мови. Царський уряд забороняв не тільки друковане, а й усне українське слово, зокрема, навіть в україномовних театральних виставах. Дещо кращою була ситуація в Галичині. Загальний стан викладання географії в середніх школах (гімназіях) Галичини в другій половині XIX ст. і на початку XX ст. доволі детально викладено нами в окремій праці [6]. Потрібно відзначити, що й тут видати підручник з українською мовою викладання було нелегко. Тому гімназійні професори, а саме вони переважно були авторами таких підручників, шукали всілякі можливості для того, щоб їхні зусилля не пропали даремно, а праці –

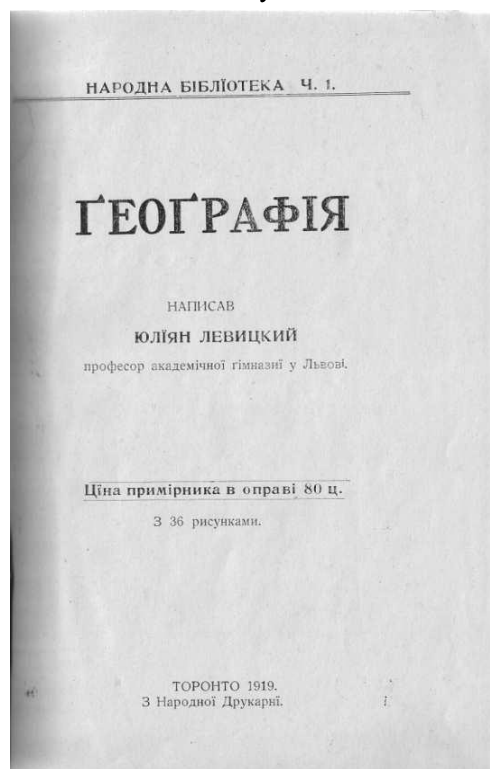
побачила світ.

Законом Австро-Угорської імперії 1805 р. дітям національних меншин дозволялося навчання в школах рідною мовою. З цього приводу Яків Миколаєвич писав: *“Ані за князів руских, ані за королів польських не думано о просвіченню народу сільського, шкіль народних не було... по прилученю Галичини до Австрії видано 1805 р. політичний закон шкільний (Politische Schulverfassung), котрою постанови обов’язували до 1873 р. В часі тім повстало 64 шкіль народних і училися при кінци того періоду около 2500 дітей”* [8]. Згідно звіту Ради краюї на кінець 1895 р. у Східній Галичині було всього 2885 народних шкіл з яких 297 – не діючих (нечинних). Українська (руська) мова викладання була у 1807 школах. У всіх школах працювало 3940 вчителів [4, с.359]. За даними О. Терлецького, цитую за [13, с. 22] *“Перед першою світовою війною в Галичині було 3560 народних шкіл (2510 українських 71 відсоток), в яких навчалося близько 670 000 дітей (з них 440 000 українських).*

Звісно, що для навчання такої кількості дітей потрібні були підручники. Спочатку вчителі й учні користувалися підручниками, перекладеними з німецької мови, зокрема Географією І. Беллінгера, яку переклав відомий історик Ісидор Шараневич (Коломия, 1865), а також російськомовними виданнями без перекладу, зокрема *“Учебной книгой всеобщей географии” А. Ободовского (Санк-Перербург, 1847. – 396 с.), “Учебником всеобщей географии” К. Турчаковского (К., 1884. – Изд. 2. – Част. 2).* Це ускладнювало сприйняття матеріалу учнями. З цього приводу однозначно й чітко висловився Борис Грінченко [цитую за 13, с. 23] *“Російська школа нічого корисного не дає і не може дати українському народові. Вона тільки запаморочує, денаціоналізує і деморалізує народ. Тому російська школа на Україні мусить зникнути, мусить дати місце рідній школі”.* Ці слова відомого вченого й письменника стосуються не лише російської, а й будь-якої іншої чужомовної для автохтонного населення школи. Ще яскравіше цей автор передає почуття дітей від навчання з чужомовних підручників: *“Отож і вчать вони (діти) невсипуце що Божого дня, без міри і без ліку всякі чужі, невідомі слова, і ця праця забирає мало не всі розумові сили дитини з самого початку”* (там же, с. 23).

Згодом були підготовлені й видані підручники з географії для початкових шкіл і молодших класів гімназій такими авторами як Наталь (Анатоль) Вахнянин *“Короткий Нарисъ Землеописи для низших кляс середних школ”*

(1873), *“Учебникъ Географіѣ для школ средних”* (1884); Роман Заклинський *“Географія Руси. – Част. 1: Русь Галицька, Буковинська і Угорська з картою”* (1887) та ін. Досвідчений педагог, викладач географії й історії – Ю. Левицький в 1911 році опублікував підручник *“Географія”* для першого класу середніх шкіл (гімназій) у Львові Накладом Руського Товариства Педагогічного в друкарні Наукового Товариства імені Шевченка. Підручник користувався популярністю серед учнів та гімназійних професорів. Тому цілком можливо, що саме цей підручник могла замовити українська діаспора в Канаді для навчання своїх дітей в суботніх чи недільних школах. Адже Ю. Левицький на той час був вже доволі відомим

автором. У 1895 році він опублікував цікаву краєзнавчу працю *“Історія краю рідного”* [2] і чимало (12) наукових розвідок в Записках НТШ.

Спеціального розгляду заслуговує його аналітична праця *“В справі нашого народного шкільництва”*, видана у Львові в 1909 р. під криптонімом Ю. Л., 46 с. Ю. Левицький зашифрував своє авторство очевидно тому, що остерігався переслідування з боку властей, а можливо з інших причин. Про це можна стверджувати із змісту розділів праці *“В справі нашого народного шкільництва”*:

I. *Якою ми хотіли б видіти нашу народну школу?*

II. *Найважніші законні постанови.*

III. *Якою наша народна школа повинна б бути по законним постановам, а яка вона є?*

IV. Як нам ратувати нашу школу?

З переліку проблем, які аналізує автор, можна твердити про їхню актуальність навіть стосовно сучасних проблем української школи. Головний акцент у цій праці Ю. Левицький робить на необхідності боротьби з полонізацією українських (руських) шкіл в Галичині. Під таким же криптонімом Ю. Л., в органі Руського Товариства Педагогічного "Учитель" за 1895 р. друкувалися "Критичні замітки про книжку Школа народна. II у Львові 1894". (сс. 245- 256; 273-277; 330-333; 337-342; 353-358). Ю. Левицький доволі критично оцінював тодішній стан шкільництва, зокрема – в українських школах.

Пошук нами канадського видання підручника "Географія" (1919) у львівських бібліотеках увінчався успіхом. Такий підручник є у відділі рідкісної книги Наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України. Це, в певній мірі, дає змогу відповісти на питання для кого він призначався – для учнів української діаспори в Канаді чи для галицьких україномовних шкіл? На наш погляд – і для тих, і для інших. Але чому автор перевидаючи підручник "Географія" в 1920 р. називає його *другим, зміненим* виданням, нічого не згадуючи про канадське видання? Очевидно тому, що в ті буремні часи інформація надходила із запізненням і йому ще нічого не було відомо про долю канадського видання. Чому ми на цьому акцентуємо? Річ в тому, що це видання підручника Ю.Левицького попало нам в середині 90-х років, коли канадська діаспора передала Львівському (тоді державному) університетові імені Івана Франка чималу бібліотеку своїх видань, серед яких була й згадана праця.

Перед тим, як розглянути структуру і зміст цього підручника, коротко зупинимося на особистості його автора – Юліана-Сергія Йосиповича Левицького, який народився 8 березня 1874 року в м. Заліщики [2] Тернопільської області (більшість дослідників місцем народження Ю. Левицького вважають м. Тернопіль). в родині "австрійського судовика Йосифа Левицького, що був у шлюбі із Серафимом Левич. В сім'ї Левицьких всього було четверо дітей: Роман, Мар'ян, Володимир і Юліан. Родина Левицьких мала давні культурні й освітні традиції. Прадід Володимира, отець Георгій Левицький, був близький родич кардинала Михайла Левицького і прибув до Галичини у другій половині XVIII ст. Дід Стефан був священиком. Батько нарушив родинні традиції, закінчивши правничий факультет Львівського університету, був судовиком і став гофратом* при вищому трибуналі у Відні" [1].

Початкову освіту Ю. Левицький отримав у народній школі м. Золочева, а далі навчався в українських гімназіях таких галицьких міст як Золочів, Тернопіль, Львів. У 1891-1895 рр. він студіював історію й географію в "цісарсько-королівському університеті імені цесаря Франца I у Львові". Після закінчення університету і здобуття вищої освіти в нього, очевидно, виникла проблема з працевлаштуванням. Адже де й чим він займався протягом 1895-1900 рр. нам невідомо. Можна лише припустити, що Ю. Левицький готувався до підготовки докторату. Кількість його публікацій в Записках НТШ з VIII по XXXIII тт. у Kwartalniku historycznymu становить сім позицій, що засвідчує про дослідницьку активність молодого особи. Перше місце праці Ю. Левицького, про яке згадує Д. Герцюк в ЕСУ (Енциклопедія сучасної України), т.16, с. 671 – учитель української гімназії в Тернополі (1900-1901). До речі, в той же час учителем математики в цій гімназії працював його старший брат – Володимир, який згодом став одним з фундаторів широко відомої Львівської математичної школи (професор львівських гімназій, викладач Українського таємного Університету у Львові (1920-1925), очолював НТШ (1932-1934), згодом працював професором Львівського університету (1940-41, 1944-53), був дійсний членом багатьох міжнародних математичних товариств [9].

З 1902 по 1914 рік Ю. Левицький працює професором Львівської академічної гімназії, а в 1911-1912 рр. – директором жіночої гімназії сестер Василянок (нині цей навчальний заклад має статус лінгвістичної гімназії). У 1914 році Ю. Левицького призначено управителем гімназійних курсів для української молоді в Австро-Угорській імперії [2], офіс якого був у Відні. "В 1914 р. їде до Відня брат Юліана – Володимир Левицький, щоб працювати в Міністерстві освіти" [1, с. 13]. Але з відомих причин ні Володимиру, ні Юліану не вдалося докласти зусиль в цій царині. В серпні цього ж року в Європі розпочалася Перша світова війна. "Володимира, який мав чин офіцера артилерії, призивають до війська. В Карпатах він попадає в російський полон ...з якого повертається до Львова в 1918 р." [1, 9]. Нам невідомо – чи брав участь Ю. Левицький у Першій світовій війні. Відомо, що в 1917 р. він повернувся до Тернополя і з першого вересня працює управителем, а з 15 травня 1918 р. – директором Тернопільської державної української гімназії [2].

У 1919 р. Ю. Левицького призначено старшим шкільним референтом Державного Секретаріату ЗУНР у справах освіти в м. Станіславові (нині Івано-Франківськ). Після поразки

галицьких українців у війні з поляками (1917-1918) Ю. Левицький повертається до Тернополя, відновлює діяльність української гімназії, яку й сам очолює до кінця свого короткого життя. Помер відомий педагог-географ на 51 році – 9 лютого 1925 р. в Тернополі, де й похований. Єдиний син Ю. Левицького – Богдан-Ярослав, 1901 р. н., учень Тернопільської гімназії, вояк УГА, помер 3 жовтня 1919 р. від епідемії висипного тифу в м. Летичеві (нині районний центр Хмельницької області). [2].

Щодо структури підручника Ю. Левицького “*Географія*” (Торонто. 1919), то вона аналогічна з структурою першого видання підручника (Львів, 1911 р.) і доволі добре простежується в змісті (див. ксерокопію 2). В підручнику відсутня будь-яка преамбула – передмова чи вступ. Тому сказати щось суттєве про історію його видання в Канаді – важко. Підручник складається з восьми розділів, перші три з яких, виходячи з сучасних поглядів на структуру географічної науки, стосуються загального землезнавства, чотири наступні – комплексні, тобто вони стосуються як землезнавчих (загально географічних) проблем, так і природних компонентів геосфери (*будова поверхні землі, сухоземні води, клімат (нідсоне), жите на землі*) і підсумкового восьмого – соціальної (*політичної*) географії. Розділи складаються з 43 параграфів, які ілюстровані 36 рисунками.

Перший розділ “*Орієнтоване і мірене*” дає змогу учням зорієнтуватися на місцевості, а для цього насамперед потрібно знати що таке “*овид (горизонт)*”. Саме таку назву має перший параграф цього розділу. Автор подає таке визначення “*Се коло, що обмежує ту частину землі, яку бачимо з нашого місця*”, і нижче підсумовує “*що з чим висшого місця глядимо, тим ширший є наш овид*” [7, с. 5, 6].

Кожний параграф завершується одним або кількома запитаннями, на які учні мають дати відповідь. Перший параграф, зокрема, закінчується питанням: *З котрого місця в нашій місті і в околиці є овид найширший?* У другому параграфі розділу мова йде про сторони світу, зокрема про схід і захід сонця, його “*найвисше стояння над овидом*” і прямий зв’язок з різними сторонами світу. Наприкінці зроблено висновок про те, що “*Головні сторони світа є від себе віддалені о 90°, побічні від головних о 45°*”. У наступних параграфах мова йде про орієнтування за сонцем (3. *Орієнтоване після сонця*), інші способи орієнтування (4. *Інші способи орієнтування*), вправи з орієнтування (5. *Вправи в орієнтуваню*). Таким чином, тема “Орієнтування” висвітлена доволі повно у п’ятьох параграфах, які проілюстровані шістьма рисунками,

а також містять тематичні запитання й вправи, які учні зобов’язані опрацювати.

Друга частина першого розділу присвячена вимірюванню віддалей і поверхні, одиницями вимірювання яких є, відповідно, метр (*метер, m*) і квадратний метр (*квадратовий метер, m²*). Тут же зазначено, що великі поверхні вимірюються більшими мірами. *Такі більші міри є: ар (a), гектар (ha) і квадратований кілометер (km)*. Для прикладу наведено, що: “*Поверхня Галичини виносить 78 500 km²*”.

В останньому параграфі розділу мова йде про масштаб і карту (7. *Поділлка; мапа*). Для розуміння масштабу (*поділлка*) автор підручника пропонує “*... в зошиті нарисувати нашу шкільну кімнату, то не можемо єї рисувати в правдивих розмірах, лише в зменшеню. Рисусмо отже лише $\frac{1}{10}$ .. плян кляси в п о д і л ц і 1 : 10 і 1 : 100*”. Число поділлка вказує лише, як є зменшена довжина і ширина (*віддалене*). Тема завершується висновком про те, що “*Чим більша поділлка мапи (пр. 1 : 25000...), тим точніше подані на мапі всякі подробиці, ...; чим менша поділлка (пр. 1 : 500 000...) тим подробиць менше і мапа подає лиш важнійші річи* [7, с. 15].

За таким же планом орієнтовно розкриті й наступні розділи в яких так само зустрічається чимало архаїчних (з нинішніх позицій української лексики) термінів і понять (*овид, мірене, поділлка, гльоб, рівнобіжники й полуденники, нетечі, рослини, зв’їрята* та ін.). З іншого боку, простежуємо бажання автора закріпити за цими поняттями українські терміни. Нині багато з них замінені іншомовними. Це свідчить про те, що протягом століття географічна наука загалом та її термінологія, зокрема – активно розвивалися і шліфувалися. Підтвердженням цієї тези є те, що за столітній період уточнено чимало параметрів географічних об’єктів, явищ і процесів. Наприклад, на с. 25 підручника подано найбільшу глибину Світового океану – 9640 м, що суттєво відрізняється від актуальних показників (УГЕ, т.3, с. 168 – 11 022 м).

З іншого боку, багатьом географічним об’єктам в сучасній Україні повертають колишні (досовєтські) назви. Це стосується, зокрема Озівського (Азовського) моря, ріки Бог (Південний Буг) та ін. Тому в цьому підручнику Озівське море вже названо “*Азовським*” (с. 30), а ріка Бог – називається саме так – “*П о д і л є над Богом і Дністром*” (с. 90). Отож, щодо назви “Озівське” – цього внутрішнього моря, що з півдня омиває сучасну південно-східну частину України, то очевидно різні

автори в той час по різному називали це море або ж назва “Озівське” відноситься до давніших часів і потребує спеціального досліджен-

ня. Таке дослідження стосовно ріки Бог нещодавно опублікував Денисик [3, с. 4 –15].

ЗМІСТ.	
I. Орієнтоване і мірене.	
	стор.
1. Овид (горизонт)	5
2. Сторони світа	6
3. Орієнтоване після сонця	8
4. Інші способи орієнтовани	9
5. Вправи в орієнтованю	11
6. Мірене віддалені і поверхні	12
7. Поділка; мапа	13
II. Земна куля.	
1. Постаць землі	15
2. Глоб	16
3. Рівнобійники і полуденники	17
4. Географічна ширина і довжина	19
III. Океани і континенти.	
1. Море і суша	23
2. Питомности моря	25
3. Побереже	26
4. Полога будова	27
5. Полога будова частий світа	28
IV. Будова поверхні землі.	
1. Рівнини, узгір'я і гори	35
2. Гірські пасма, гнізда і долини	37
3. Міране висоти	39
4. Внесеня на поверхні землі і їх назви	41
V. Сухоземні води.	
1. Текучі води	50
2. Дібане пливучої води	52
3. Водна сіль, сточище, водний діл	54
4. Нетечі	55
5. Води частий світа	56
VI. Клімат (підсоне).	
1. Оборотовий рух землі; зміна дня і ночі	61
2. Рух землі довкола сонця; пори року	62
3. Полоси; математичний і фізичний клімат	65
4. Теплота в високих горах; вічний сніг і ледівці	67
5. Вітри і воздушні опади	68
6. Вплив моря на клімат; океанічний і континентальний клімат	70
VII. Житє на землі.	
1. Растини	71
2. Звірята	74
3. Чоловік як житель землі	75
4. Раси і народи; релігії	78
VIII. Політична географія.	
1. Держави і їх устрій	80
2. Населене і держави Європи	82
3. Населене і держави Азії	90
4. Населене і держави Африки	92
5. Населене і держави Америки	94
6. Австралія і Полінезія	96

Рис. 2. Ксерокопія змісту підручника Ю. Левицького “Географія”, Торонто (1919)

Звісно, що найбільших змін з часу виходу книги зазнала політична ситуація: Так зникли “з лиця землі” найбільші імперії – Австро-Угорська, Російська (частково), втратили колонії найбільші метрополії (Велика Британія, Франція, Іспанія, Португалія та ін.), утворилися сотні нових держав майже на всіх континентах світу. У *третьому* виданні підручника “Географія” (Львів, 1920), хоча автор називає його *другим, зміненим*, очевидно тому, що доля канадського видання тоді йому ще була невідомою. У цьому зміненому виданні читаємо: “Цілу східну Європу занимала до недавня найбільша європейська держава Росія. Наслідком великої війни відділили ся від Росії деякі її частини і з них уже потворилися або саме творять ся нові держави. Крім Польської держави відділили ся Республіка Фінляндська, ... Естонія і Латвія. Стремлять до відділення від Росії також Україна, Біла Русь і Литва” (с.83).

Наприкінці ХХ ст. почався черговий етап розпаду Російської імперії (СРСР), внаслідок чого колишні, так звані союзні республіки, стали незалежними державами, серед яких і

Україна, яка 100 років тому не змогла захистити свою незалежність від більшовицької Росії, а тепер змушена знову захищатися від російської (путінської) агресії. Подібна доля спіткала й “союзну” Югославію, на місці якої утворилося шість (сім) незалежних держав. Найбільш цивілізовано “розійшлися” Чехія і Словаччина, утворивши дві самостійні держави.

Ми охарактеризували особистість Ю. Левицького як автора навчального підручника з географії. А яким викладачем запам’ятався своїм вихованцям професор Ю. Левицький? Випускниці гімназії сестер Василянок у Львові “відзначають чіткість, лаконічність і зразковість опрацювань лекцій” [10]. Доктор Василь Лев згадує: “В гімназії сестер Василянок перед першою світ. війною визначався Юліян Левицький, який приготовлював лекції солідно, точно і приступно, захоплюючи молодь своїми завваженнями про події і звертаючи увагу на культурний розвиток народів, не тільки на дати, панівні династії та війни” [10]. Не менш поважні відгуки про професора Ю. Левицького містяться у відгуках випускників українських гімназій у

Львові й Тернополі, де він тривалий час викладав географію [11, 12].

Висновок: Загальний висновок зводиться до того, що Ю. Левицький – географ, історик і педагог протягом чверті століття активно працював як всебічно підготовлений фахівець на ниві географічної та історичної науки і як визнаний педагог, який сіяв у душі молодих українців “світле, добре й вічне”. Саме ці ”зерна“, засіяні професором Левицьким, зго-

дом вирости рясними патріотичними врожайми в душах і належними знаннями в головах його численних учнів – борців кількох поколінь за українську незалежну соборну державу. Тому наукові напрацювання й жертвна педагогічна праця таких людей як Юліан Левицький заслуговує належного дослідження, а пам’ять про них потребує пошани й поваги з боку всіх, хто вважає себе українцем.

Література:

1. Возняк Г. М. Володимир Левицький – видатний український математик./ Г.М.Возняк – Тернопіль: Підручники і посібники, 1997. – 24 с.
2. Герцок Д. Д. Левицький Юліан Йосипович // Енциклопедія сучасної України. Вид-во НАН України. – К., 2016. – Т. 16. – С. 671-672
3. Денисюк Григорій, Лаврик Олександр. Сучасні гідроніми Правобережної України та топонімічне означення долинно-річкових ландшафтно-технічних систем // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Географія. – Тернопіль: СМП ” Тайп “, № 2 (випуск 45). – 2018. – С. 4-15.
4. Звіт Ради красної о школах народних // Львів: Учитель, 5 грудня 1895 р. – С. 358-360.
5. Кукурудза Семен, Трохимчук Степан. Штрихи до історії географічного вивчення Галичини./ / Історія української географії і картографії. / Матеріали наук. конференції, присвяченої 95 річчю від дня народження проф. В. Кубійовича. Тернопіль. 25-26 грудня 1995 р. Терн., 1995. – С.147-150.
6. Кукурудза Семен, Турчинська Оріслава. Шкільна географія в Галичині в часи Степана Рудницького. // Педагогічна думка, 2008. – №1. – С. 15-22.
7. Левицький Юліан. Географія/ Торонто.: З народної друкарні. 1919 – 96 с.
8. Миколаєвич Я. Опис статистично-географічний повіта Кам'янецького. - Львів: НТШ, 1894. – 120 с.
9. Прутула Я. Левицький Володимир Йосипович // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. Т. II: Л-Я. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 764 с. + 224 вкл. – С. 28.
10. Пропам’ятна книга гімназії сестер Василян у Львові. НТШ. Український архів. Т. XXII. – Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1980. – 334 с.
11. Ювілейна книга на 100-річчя першого українського іспиту зрілості 1878-1978. Український вільний університет в Мюнхені. Серія: Матеріали до сучасної української історії. – Філадельфія; Мюнхен, 1978. – 611 с.
12. Ювілейна книга української гімназії в Тернополі 1898-1998. – Тернопіль, Львів: НТШ, Львівське крайове т-во “ Рідна школа ”, 1998. – 736 с.
13. Штойко Павло. Григорій Величко 1863-1932. Життєписно-бібліографічний нарис. Визначні діячі НТШ. Число 12. Львів – 2018. – 320 с.

References:

1. Vozniak H. M. Volodymyr Levytskyi – vydatnyi ukrainskyi matematyk. – Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 1997. – 24 s.
2. Hertsyuk D. D. Levytskyi Yuliian Yosypovych // Entsyplopediia suchasnoi Ukrainy. Vyd-vo NAN Ukrainy. – K., 2016. – Т. 16. – 671-672 s.
3. Denysyk Hryhorii. Oleksandr Lavryk. Suchasni hidronimy Pravoberezhnoi Ukrainy ta toponimichne oznachennia dolynno-riчковykh landshaftno-tekhnichnykh system // Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii Heohrafiia. – Ternopil: SMP ” Taip “, № 2 (vypusk 45). – 2018. – S. 4-15.
4. Zvit Rady kraievoi o shkolakh narodnykh // Uchytel, 5 hrudnia 1895 r. – S. 358-360.
5. Kukurudza Semen Stepan Trokhymchuk. Shtrykhy do istorii heohrafichnoho vyvchennia Halychyny. Istorii ukrainskoi heohrafiy i kartohrafiy. / Materialy nauk. konferentsii, prysviachenoї 95 richchiu vid dnia narodzhennia prof. V. Kubiiovycha. Ternopil. 25-26 hrudnia 1995 r. Tern., 1995. – S.147-150.
6. Kukurudza Semen, Oryslava Turchynska. Shkilna heohrafiia v Halychyni v chasy Stepana Rudnytskoho. // Pedahohichna dumka, 2008. – №1. – S. 15-22.
7. Levytskyi Yuliian. Geografiia. Toronto.: Z narodnoi drukarni. 1919 – 96 s.
8. Mykolaievych Ya. Opys statystychno-heohrafichnyi povita Kamianetskoho. Lviv: NTSh, 1894. – 120 s.
9. Prytula Ya. Levytskyi Volodymyr Yosypovych // Encyclopedia. Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka: v 2 t. T. II: L-Ya. – Lviv : LNU imeni Ivana Franka, 2014. – 764 s. + 224 vkl. – S. 28.
10. Propamiatna knyha himnazii sester Vasyliianok u Lvovi. NTSh. Ukrainskyi arkhiv. T. KhKhII. – Niu-York, Paryzh, Sidnei, Toronto, 1980. – 334 s.
11. Iuvileina knyha na 100-richchia pershoho ukrainskoho ispytu zrilosti 1878-1978. Ukrainskyi vilnyi universytet v Miunkheni. Serii: Materialy do suchasnoi ukrainskoi istorii. – Filadelfiia; Miunkhen, 1978. – 611 s.
12. Iuvileina knyha ukrainskoi himnazii v Ternopoli 1898-1998. – Ternopil, Lviv: NTSh, Lvivske kraiove t-vo “Ridna shkola”, 1998. – 736 s.
13. Shtoiko Pavlo. Hryhorii Velychko 1863-1932. Zhyttypysno-bibliohrafichni narys Vyznachni diiachi NTSh. Chyslo 12. Lviv – 2018. – 320 s.

Аннотация:

Семен Кукурудза. ЮЛИАН ЛЕВИЦКИЙ – ПЕДАГОГ-ГЕОГРАФ (К 100-ЛЕТИЮ ВЫХОДА УЧЕБНИКА «ГЕОГРАФИЯ»)

Ю. Левицкий – яркий представитель плеяды украинских подвижников-просветителей в Галиции на рубеже XIX – XX веков. Научно-педагогическая деятельность Ю. Левицкого совпадает с периодом, когда в украинских

гимназіях і учительських семінаріях преподавали Роман Заклинський, Яков Мыколаевич, Степан Рудницький і інші відомі педагоги-географи. Життєописання, творча і педагогічна діяльність Ю. Левицького до нинішнього часу залишаються слабо дослідженими. До сих пор залишаються суперечливими дані про місце його народження. Навчався Ю. Левицький в українських гімназіях міст Золочев, Тернопіль, Львів. Вище освіту отримав у Львівському університеті за спеціальністю «історія-географія». Преподавав географію в гімназіях Тернопіль і Львів. Ю. Левицький – автор багатьох краєзнавчих історичних і педагогічних статей: кількість його публікацій в Записках НТШ становить 12 позицій, він неодноразово друкувався в газетах «Учитель» і «Дело», є автором праці «В справі нашого народного шкільництва» (1909) і тричі видаваного підручника «Географія».

Ключові слова: педагог, географ, історик – Юліан Левицький, підручник «Географія», професор, директор, гімназія, Тернопіль, Львів.

Abstract:

Semen Kukurudza. JULIAN LEWICKI - A GEOGRAPHER-EDUCATOR (TO THE 100TH ANNIVERSARY OF THE PUBLICATION OF THE TEXTBOOK "GEOGRAPHY")

Yu. Levytskyi is a bright representative of the galaxy of Ukrainian ascetic-educators in Galicia at the turn of the nineteenth and twentieth centuries. His predecessors were such figures as Markian Shashkevich, Anatol Vakhnyanin, Ivan Franko and other well-known personalities. Yu. Levytskyi's scientific and pedagogical activity coincides with the period in which Roman Zaklinsky, Yakov Nikolayevich, Stepan Rudnytsky and other well-known geography teachers worked in the Ukrainian gymnasia and the teacher's seminaries in Galicia. Yu. Levytskyi's life-history, creative and pedagogical activity of this time remain little more investigated. Even data on his place of birth are controversial. Yu. Levytskyi studied at Ukrainian high schools Zolochiv, Ternopil, Lviv. He was graduated from Lviv University with a degree in History-Geography. He taught geography at high schools in Ternopil and Lviv, was appointed director of the women's gymnasium of the Basilian sisters in Lviv and the Ukrainian gymnasium in Ternopil. As a scientist Y. Levytskyi has published many historical studies and pedagogical inquiries, in particular, "The History of the Family" (1895), the analytical and pedagogical work "In the Case of Our People's School" (1909), and three editions of the textbook "Geography. This intelligence is aimed at at least partially returning the glorious the name of Yulian Levytsky, thankful to the descendants, a textbook that was published 100 years ago in the Canadian city of Toronto.

The general conclusion is that Yu. Levytskyi, a geographer, historian and teacher, actively worked as a well-trained specialist in the field of geographical and historical science for a quarter century, and as a recognized teacher who sowed in the soul of young Ukrainians "bright, good and eternal." It is these "grains" planted by Professor Levytsky, who subsequently grew with abundant patriotic crops in their souls and with proper knowledge in the heads of his many students-the fighters of several generations for the Ukrainian independent congregation state. Therefore, the scientific achievements and sacrificial pedagogical work of such people as Julian Levitsky deserves proper study, and their memory needs respect and respect from all those who consider themselves Ukrainian.

Keywords: teacher, geographer, historian - Yulian Levitsky, textbook "Geography", professor, director, gymnasium, Ternopil, Lviv.

Надійшла 05.04.2019р.

УДК 911.9:351

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.19.2.2>

Микола НАЗРУК, Лідія ГАЛЯНТА

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОМИСЛОВОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА ЙОГО ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ

Висвітлено історичні аспекти формування промислового природокористування на території Львівської області. Проаналізовано особливості трансформаційних процесів соціальних, економічних та екологічних проблем під впливом промислового природокористування. Виділено основні етапи розвитку промисловості Львівської області на основі ретроспективного аналізу. Виокремлено основні екологічні проблеми пов'язані з промисловим природокористуванням у різні історичні періоди.

Ключові слова: промислове природокористування, історичні аспекти, історія розвитку промисловості Львівської області, ретроспективний аналіз, екологічні проблеми, екологічні наслідки.

Постановка проблеми. Дослідження проблем промислового природокористування в період трансформації економіки продиктовано високим динамізмом сприйняття виробництвом технологічних та організаційних інновацій.

Промислове природокористування стає

важливим чинником розвитку регіону. В кожний історичний період воно набуває особливої актуальності і супроводжується своїми проблемами, що народжуються в системі «супільство – техніка – природа».

Актуальність та комплексний характер проблематики впливу промислових вироб-